

Universiteit Utrecht

Plukboeket 17

Een uitgave van SterkVVE
Met nieuws over VVE en achterstandenbeleid
Jo Kloprogge, mei 2022

In de plukboeket-reeks zet Jo Kloprogge onderzoek rondom onderwijsachterstanden in het algemeen en VVE in het bijzonder op een rij. De plukboeketten verschijnen viermaal per jaar en waar zinvol een special, en worden verspreid onder de deelnemers van het Sterk VVE netwerk. Jo Kloprogge is onder andere oud-coördinator van het landelijke onderzoeksprogramma onderwijsachterstanden, oprichter van Sardes, momenteel gepensioneerd, maar gelukkig toch verbonden aan Vinci.

De Staten

In april j.l. werden we getraakteerd op twee interessante stukken; de Staat van het Onderwijs (Inspectie) en de Staat van de Ouder (Ouders en Onderwijs). Vooral voor het inspectierapport was veel belangstelling, althans op het punt van basisvaardigheden. We nemen jullie mee in een selectie van thema's die in de Staten aan de orde komen.

De Staat van het Onderwijs

1. Basisvaardigheden

De inspectie brengt als hoofdpunt dat de jarenlange terugloop van de taal-, reken- en burgerschapsvaardigheden eindelijk een halt toegeroepen moet worden. Dat is niet alleen broodnodig om jongeren volwaardig mee te kunnen laten doen aan de maatschappij, stelt zij, maar het is ook haalbaar. Het Nederlandse onderwijs investeert minder dan vele andere landen in na- en bijscholing. Daarbij is de scholing die wel plaatsvindt, vaak ongericht.

Deze standpuntbepaling van de Inspectie maakte veel los in alle media. Een kleine bloemlezing:

- AD: teruggang in taal en rekenen moet gestopt: gebrek aan kennis bij leraren;
- De Volkskrant: onderwijsinspectie: 'We kunnen niet langer wachten, leerprestaties kunnen binnen twee jaar op orde zijn';
- De Telegraaf: inspectie: taal- en rekenniveau scholieren holt achteruit;

- De NOS: inspectie: lezen, schrijven en rekenen in onderwijs nog steeds niet op orde. In Nederland is het de afgelopen jaren, ondanks meerdere waarschuwingen, dus nog steeds niet gelukt om de basisvaardigheden op orde te krijgen. Bijzonder hoogleraar onderwijssystemen aan Maastricht University Inge de Wolf denkt dat dat komt doordat scholen aan hun lot worden overgelaten;
- Het Parool: verbazing om rapport onderwijsinspectie: niet de leraren maar de omstandigheden moeten beter;
- RTL: lezen, schrijven en rekenen hollen achteruit: 'Leraren missen vaardigheden'.

Ook op sociale media regende het commentaren. Deze concentreren zich op twee aspecten van de boodschap van de inspectie. Allereerst wordt de vraag opgeworpen, in hoeverre basisvaardigheden van belang zijn in relatie tot andere doelen van het onderwijs. Daarnaast is er de vraag of de terugloop wat betreft basisvaardigheden alleen aan de leerkrachten te wijten is en of scholing een adequate remedie is.

Wat betreft de eerste vraag schoot vooral de reactie van de VO Raad velen in het verkeerde keelgat. De kersverse voorman Henk Hagoort benadrukte dat we niet moeten 'doorschieten' met de 'eenzijdige en smalle nadruk op taal en rekenen'. Die zou de 'brede vormende opdracht' van de school in de weg zitten. Vooral de reactie van Aleid Truijens in de Volkskrant van 18 april 2022 was vlijmscherp: "Wat een valse tweedeling. Alsof kennis, vaardigheden en welbevinden elkaar uitsluiten of verdringen en kinderen zich acuut slecht gaan voelen van goede lesjes lezen, schrijven en rekenen. Het tegendeel is waar." Haar advies was om de raden maar op te heffen. "Zo slaapt het onderwijs voort. Er verbetert niets. De jaarlijkse klacht van de Inspectie is een rituele dans van een lamme toezichthouder", is haar conclusie.

In een meer genuanceerde reactie op LinkedIn betwijfelt Geert Driessen of scholing wel een voldoende oplossing zou bieden en wijst hij erop dat een gezonde sociaal emotionele basis een voorwaarde is om basisvaardigheden te verbeteren.

Ik laat tal van verdere reacties, zoals vele die verontwaardigd zijn dat de schuld bij de leerkrachten wordt gezocht, maar buiten beschouwing.

Wat kunnen we nu met deze discussie? De kans is groot dat deze weer verstomd totdat volgend jaar deze problematiek weer wordt opgerakeld en we weer eenzelfde oprisping krijgen. Dat is jammer. De vraag hoe we ons onderwijs kunnen inrichten met een goede balans tussen basisvaardigheden en andere doelen is uiterst belangrijk. En ook de vraag wat er allemaal nodig is om de kwaliteit te verbeteren, verdient continu aandacht. Hierbij mag ook worden nagegaan welke elementen in ons stelsel verbeteringen blokkeren.

We worden ons pijnlijk bewust dat het ontbreekt aan een forum of platform om een gerichte discussie over dergelijke thema's te voeren. Daardoor blijven rapporten als 'de Staat' zonder effect en leiden vooral tot tijdelijke opwindings in de media, maar zonder verdere gevolgen.

De aandacht voor basisvaardigheden overschaduwde andere thema's uit het Inspectierapport die toch wel zeker de moeite waarde zijn. We pikken er een paar uit.

2. Inzicht in prestaties

Over de daling van prestaties gesproken, de inspectie spreekt haar zorg uit over hoe prestaties voor het primair onderwijs in de toekomst vast te stellen. Dat gebeurde jaarlijks op basis van de referentieniveaus, zoals gemeten in de eindtoets. Nu er echter allerlei verschillende toetsaanbieders zijn, is er sprake van diversiteit in de eindtoetsen en hun normering. Het is nog niet gelukt om tot vergelijkbaarheid te komen. Vanaf schooljaar 2017/2018 ontbreekt jaarlijkse informatie over het aandeel basisschoolleerlingen dat de referentieniveaus heeft gehaald. Dit betekent dat er geen actueel landelijk zicht is op wat leerlingen aan het einde van de basisschool kunnen op het terrein van lezen, taalverzorging en rekenen. Voor de andere sectoren is dit landelijk zicht op de referentieniveaus bij uitstroom er zelfs nooit geweest.

Dit betekent dat we voor verder inzicht in de prestaties sterker in het duister tasten en meer dan ooit afhankelijk zijn van specifieke onderzoeken en internationaal vergelijkend onderzoek.

3. Burgerschap blijft zwak ontwikkeld

Behalve over basisvaardigheden klaagt de inspectie ook regelmatig over burgerschap. Dat is niet minder geworden nu er een nieuwe wet over burgerschap is.

Ongeveer de helft van de scholen in het primair onderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs zegt geen of weinig kennis te hebben van de (recent aangepaste) burgerschapswet. Hun besturen geven ook aan dat het onduidelijk is wat er precies qua resultaten van scholen op het gebied van burgerschapsvorming wordt verwacht. Veel scholen in het primair onderwijs beschikken niet over concrete leerdoelen ter bevordering van het burgerschapsonderwijs.

Drie vijfde van de leerkrachten geeft aan de leerresultaten voor burgerschap niet bij te houden. De leraren die de leerresultaten wel bijhouden, hebben met name zicht op vaardigheden (bijvoorbeeld sociale vaardigheden en samenwerken), houdingen (bijvoorbeeld verantwoordelijkheidsgevoel en rekening houden met anderen) en intrapersonlijke aspecten (zelfvertrouwen en zelfcontrole). Al eerder bleek uit gesprekken met schoolleiders dat de meeste scholen de sociale en maatschappelijke competenties niet systematisch volgen. Onder de wettelijke eisen van vóór augustus 2021 wordt dit wel van scholen verwacht

De aangescherpte wet voor burgerschapsonderwijs moet bijdragen aan het versterken van de urgentie. Voor besturen en scholen betekent dit samen aan de slag gaan met de visie, het stellen van concrete doelen en het maken of kiezen van instrumenten om na te gaan of de doelen bereikt worden. Dit vraagt volgens de inspectie, net als voor elke verandering, om een gedegen implementatietraject.

De inspectie houdt de landelijke overheid hier wel heel erg uit de wind. Deze is kennelijk erg terughoudend of bang om uit te werken wat ze precies met burgerschap bedoelt. Dat is wel begrijpelijk. Je komt hier immers makkelijk terecht in een mijnenveld van gepolariseerde discussies die op sociale media al vaak genoeg worden gevoerd. De overheid zet zichzelf daarom in de schaduw. De scholen moeten het maar zelf uitzoeken en krijgen het verwijt dat ze onvoldoende doen. Dat geldt dus ook voor de overheid zelf.

4. Lerarentekort en schoolleiderstekort

Het landelijk beeld laat zien dat het lerarentekort 8,6 procent is in het regulier basisonderwijs en 13,3 procent in het speciaal basisonderwijs. In het basisonderwijs zijn de lerarentekorten niet gelijk over scholen verdeeld. Vooral scholen in het westen van het land hebben een groot tekort aan leraren. Op 11 procent van de scholen in het primair onderwijs in de G5 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Almere) zijn geen vacatures, buiten de G5 geeft 41 procent aan geen tekort te hebben. Het tekort aan personeel is groter naarmate basisscholen een hogere schoolweging hebben. Daar waar meer leerlingen uit sociaal-economisch zwakkere milieus onderwijs volgen, zijn de tekorten dus groter. Het lerarentekort is ook groter op zeer zwakke scholen.

Er is ook een stevig tekort aan schoolleiders. Buiten de G5 zijn de tekorten, zowel reguliere als vervangingstekorten, onder schoolleiders relatief hoger dan het tekort onder leraren. Het gaat om een tekortpercentage van 12,5 procent (tegen 7,5 procent onder leraren). Binnen de G5 is het beeld wisselender en liggen de tekortpercentages onder leraren en schoolleiders dicht bij elkaar.

5. Schoolgebouwen onder de maat

Als ik een school binnenkom, heb ik vaak een prettig gevoel. Het ziet er allemaal veel beter en sfeervoller uit dan in de tijd dat ik zelf naar school ging of schoolbestuurder was. De brede school- golf van een aantal jaren geleden heeft dan wel niet veel opgeleverd voor de kwaliteit van het onderwijs, maar wel bijgedragen aan mooi en vaak innovatieve gebouwen.

Maar de normen over wat een goed schoengebouw is, zijn natuurlijk veranderd. De inspectie constateert nu dat de kwaliteit van de schoolgebouwen in het primair, voortgezet en speciaal onderwijs achterblijft bij de maatschappelijke verwachtingen. Nu is het begrip 'maatschappelijke verwachtingen' nogal rekbaar. Maar er zijn volgens de inspectie veel oude en verouderde gebouwen en een deel daarvan voldoet niet aan de wettelijke eisen. Het gaat om wettelijke eisen op het gebied van ventilatie, arbeidsomstandigheden en toegankelijkheid, maar ook om onbekende toekomstige eisen op het gebied van duurzaamheid. Ook dit laatste is weer niet helemaal overtuigend, want hoe kun je zo snel voldoen aan 'toekomstige eisen'.

Het punt van de ventilatie is, mede met het oog op corona en mogelijke opvolgers, wel erg zorgelijk. We weten bovendien dat slechte ventilatie negatief uitwerkt op het leren. Een kwart van de scholen in het primair en voortgezet onderwijs voldoet momenteel niet aan de minimumeisen voor ventilatie en heeft een te hoge CO₂- concentratie. Werk aan de winkel dus.

6. VVE

Over VVE is niet erg veel te vinden in de Staat van het Onderwijs, maar er worden enkele opmerkingen over gemaakt. Met het bereik zit het nog steeds goed. De in 2020 gewijzigde bekostigingssystematiek lijkt op landelijk niveau niet geleid te hebben tot een lager bereik van doelgroepkinderen. Basisscholen zien wel een lager instroomniveau van doelgroepkleuters. Vooral basisscholen met een hoge schoolweging geven aan dat doelgroepkleuters een lager instroomniveau hebben bij de start in groep 1 in vergelijking met andere jaren. Mogelijk komt dit enerzijds door de sluiting en anderzijds doordat ouders hun kinderen vaker thuishielden toen de voorscholen weer open waren.

[IvhO Staat+vh+Onderwijs+2022_BOEK_def.pdf](#)

De Staat van de Ouder

Dit rapport van Ouders & Onderwijs werd een beetje weggedrukt door het Inspectierapport. Het gaat niet over ouders van jonge kinderen maar begint aan het eind van de basisschool. Het algemene beeld is dat ouders wel vrij tevreden zijn, al is dat ook weer niet altijd zo.

1. Brugklassen

De meest opmerkelijke conclusie in dit rapport is wel dat ouders geen driejarige brede brugklassen met kinderen van alle niveaus in één klas willen. In de brugklas zien de meeste ouders het liefste meer niveaus samen: 2 (42%), 3 (18%) of alle (17%). 16% ziet het liefst een brugklas met één niveau. De meeste ouders willen al in het eerste of tweede jaar de klas verdelen naar niveau. Zij zijn daarbij dus overwegend voorstander van twee niveaus in één brugklas. Verder zien veel ouders graag dat leerlingen samen gym en burgerschap volgen én dat de doorstroom tussen niveaus verbetert.

2. Communicatie over het schooladvies

Bij het schooladvies verloopt de communicatie tussen ouders en school over het algemeen goed, al krijgt 11% van de ouders niet op tijd de noodzakelijke informatie over het schooladvies en vindt 19% dat er onvoldoende met hen is gesproken voorafgaand aan het schooladvies. Ruim een derde van de ouders zegt invloed uit te willen oefenen op het schooladvies; 21% van hen werd daartoe door de school uitgenodigd. In gesprek met de school voelt 15% zich niet serieus genomen en is aan 13% onvoldoende verteld hoe hun kind presteert. 12% vindt dat de school onzorgvuldig omgaat met het opstellen van het schooladvies. Daar bovenop komt het niveau in het schooladvies voor 23% van de ouders als een verrassing.

3. Het kind kiest de middelbare school

De voorkeur van het kind en de sfeer op school spelen veruit de grootste rol bij de middelbare schoolkeuze. Ouders met lage of gemiddelde opleiding kijken vaker naar het anti-pestprotocol, de kosten of grootte van de school. Ook laten zij vaker de keuze van broers en zussen meewegen. Dat de voorkeur van het kind een grote rol speelt blijkt wel uit wie de uiteindelijke keuze mag maken. Volgens 63% van de ouders neemt het kind de uiteindelijke beslissing. De meeste ouders zeggen het kind wel enigszins te beïnvloeden bij de keuze. Bij 32% neemt de ouder de uiteindelijke beslissing, waarbij de mening van het kind in bijna alle gevallen wel meetelt.

4. Kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte

Bij kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte vindt slechts 43% van de ouders het gegeven schooladvies passend, terwijl dit percentage in het algemeen op 70% ligt. Ouders stellen vast dat de ondersteuningsbehoefte van het kind van invloed is op het schooladvies: 44% geeft aan dat het schooladvies hierdoor lager is. Ook het uitstroomprofiel in het ontwikkelingsperspectief bepaalt volgens 39% van de ouders het schooladvies. 29% van de scholen geeft naast het schooladvies ook een advies over welk type school of ondersteuning voor het kind nodig is. 60% van de ouders die zo'n advies kregen vonden dat wel een goed advies.

5. Het aanbod aan middelbare scholen

Hoe zit het met de mening van ouders over het aanbod van middelbare scholen in de regio? Bijna één op de drie ouders vindt dat er te weinig te kiezen valt. Er is dan onvoldoende aanbod in de buurt

(18%). Of er is wel voldoende aanbod, maar de verschillen tussen scholen zijn te klein (12%). Opvallend is dat het probleem buiten de Randstad een stuk groter is. Daar vindt bijna de helft van de ouders dat het aanbod onvoldoende is in de buurt. In Noord-Nederland ervaart maar liefst 51% van de ouders te weinig keuze in middelbare scholen.

Het zou wel interessant zijn te weten wat ouders die vinden dat de scholen te weinig verschillen, voor keuzemogelijkheden zouden willen hebben. Misschien een mooi onderwerp voor een scriptie of dissertatie.